

exposed the perspective ways of collaboration between states-participants of the Bologna process in order to improve social dimension in higher education.

Keywords: *social dimension in higher education, European higher education area, Bologna process, quality in higher education, mobility.*

УДК 341.63 (045)

Киричук А. С.
Київський національний
торговельно-економічний університет

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

В статті окреслено підстави виникнення міжнародного комерційного арбітражу, його види та правовий механізм регулювання. А також досліджено етапи його здійснення в Україні.

Ключові слова: *арбітраж, Міжнародний комерційний арбітраж, арбітраж ad hoc.*

Зростання кількості багатонаціональних компаній та здійснення ними різноманітних міжнародних операцій створює загрозу виникнення розбіжностей у тлумаченні змісту домовленостей чи фактів, які виникають в процесі міжнародного співробітництва. Це призводить до ризиків, пов'язаних з комерційними спорами, правове поле вирішення яких може лежати за межами кордонів держави. Механізми регулювання такого роду комерційних спорів визначаються спеціальними міжнародно-правовими актами, національним законодавством території, обраної суб'єктами спору для регулювання відносин між собою та договірними зобов'язаннями кожним з контрагентів, взятими на себе під час підписання договору.

Для розгляду справ, пов'язаних зі спорами у зовнішньоекономічній діяльності, існує процедура визначення шляхів виходу з конфліктної ситуації за допомогою спеціальних інституцій – Міжнародних комерційних арбітражів, що по своїй суті є третейськими судами. Механізми їхнього створення та функціонування в епоху швидких інтеграційних процесів, що демонструє сучасна економічна ситуація, є необхідною та об'єктивною умовою забезпечення правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Метою статті є визначення місця, ролі та механізму правового регулювання Міжнародного комерційного арбітражу у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Окремі аспекти правової природи існування міжнародного комерційного арбітражу досліджені у роботах вітчизняних (Г. Анцелевича, А. Венедіктова, В. Опришка, Д. Притики, Ю. Притики, О. Торгашина, Г. Цірат та ін.) та закордонних (Г. Борна, П. Сандерс, В. Тетлей, К. Холбера).

За загальним правилом, поняття “арбітраж” у юридичній науці розуміється у двох аспектах: як процес розгляду спорів або як орган, що покликаний вирішувати ці спори.

У міжнародній практиці для позначення несудового недержавного вирішення спорів за допомогою третьої особи, рішення якої обов'язкове, існує термін “arbitration”, що використовується як для позначення самого процесу, так і органу, що

створений для розгляду таких спорів [8].

У Тлумачному словнику Блекса дається таке значення арбітражу: “Арбітраж – це передача спору на розгляд незалежній (третій) особі, обраній сторонами спору, які заздалегідь погоджуються виконувати рішення цього арбітра, винесене після слухання справи, у ході якого обидві сторони були вислухані” [9, с. 549].

З точки зору української юридичної науки арбітраж – це форма приватного правосуддя, яке ґрунтується на угоді, спеціально укладеній для цього сторонами спору, де арбітр наділяється повноваженнями, аналогічними повноваженням судді; водночас ці повноваження випливають з угоди між сторонами [7].

Стаття 2 Закону України “Про міжнародний комерційний арбітраж” арбітражем визначає його поняття як третейського суду, не залежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України [3].

Отже, міжнародний комерційний арбітраж (надалі – МКАС) – це третейський суд, метою якого є розгляд і вирішення міжнародної комерційної суперечки по суті в певній процесуальній формі.

Сьогодні МКАС є органом, який сприяє вирішенню спорів, що виникають у сфері міжнародної торгівлі без залучення державних судових органів. Існує два види міжнародного комерційного арбітражу:

МКАС або (інституціональний суд), що постійно діє, створюється при торговельних палатах, торговельно-промислових союзах або асоціаціях;

Арбітраж *ad hoc* – створюється тільки для вирішення конкретної суперечки і після винесення ухвали припиняє своє існування.

Головна різниця між такими видами суду полягає в тому, що при зверненні до інституціональної арбітражної інстанції сторони зв’язані правилами (регламентами) відповідної установи, які є своєрідним статутом відповідного суду. Такі правила чітко встановлюють порядок звернення до цього суду, порядок обрання арбітрів, надають перелік арбітрів, які можуть бути обрані для розгляду справи, визначають порядок оплати витрат, пов’язаних із майбутнім арбітражним процесом, тощо.

До найбільш відомих інституціональних арбітражних установ можна віднести Арбітражний Інститут Стокгольмської торговельної палати, Німецький Інститут Арбітражу, Лондонський міжнародний третейський суд, Міжнародний Арбітражний суд Федеральної палати економіки Австрії, Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговельній палаті (Франція, Париж), Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торговельно-промисловій палаті України тощо.

При обранні арбітражу *ad hoc* в якості компетентного органу для розгляду спору, сторони фактично самостійно створюють арбітражний суд і встановлюють правила, яким цей суд підпорядковуватиметься.

У такому випадку сторони мають чітко визначити місце проведення судового розгляду, процедуру визначення арбітрів, встановити правила процедури, згідно з якими здійснюватиметься провадження, мову судочинства, а також порядок визначення і покриття витрат, пов’язаних із провадженням.

До переваг міжнародного комерційного арбітражу належить існування механізму, що забезпечує визнання і виконання його рішень на підставі конвенційного регулювання цього питання.

За своєю сутністю, міжнародні комерційні арбітражі, не дивлячись на свою різноманітність, відрізняються лише місцем своєї реєстрації і складом арбітрів. Усі вони є недержавними судами, і діють згідно з національним арбітражним законодавством тієї країни, де їх зареєстровано, а також на підставі свого Регламенту. Вони мають право розглядати комерційні спори між фізичними та юридичними особами з різних країн. У більшості країн Європи постійно чинні міжнародні арбітражні суди створюються як інституційні органи. Проте в європейській практиці, як правило, утворюють арбітражні суди не “при будь-кому”, а як самостійні незалежні некомерційні організації. Так само йдуть шляхом створення міжнародних арбітражних судів саме при професійних організаціях, функціонування яких лише сприяє розвитку арбітражного суду.

Міжнародний комерційний арбітраж має певні особливості, а саме:

– сторони можуть обрати за взаємною згодою будь-який арбітраж і тих арбітрів, яких вони вважають більш компетентними і досвідченими для розв’язання конкретного спору;

– арбітражний розгляд відбувається в установленій процесуальній формі, сторони заздалегідь у контракті можуть визначити терміни розгляду спору та винесення арбітражного рішення;

– арбітраж розглядає спори на закритих засіданнях, з метою запобігання розголошенню комерційної таємниці;

– арбітраж керується у своїй діяльності Регламентом, який визначається сторонами спору або органом, при якому діє даний арбітраж.

У випадках, коли сторони звертаються до постійно діючого міжнародного комерційного арбітражу, що має свої правила та процедури, можливо передбачити особливі процедури арбітражу щодо конкретного спору:

– внести в письмовій формі зміни до обраного Регламенту;

– арбітражний розгляд дає можливість сторонам обрати не лише арбітражну процедуру, а й право, яке буде застосовуватись;

– за відсутності такої згоди сторін арбітражний суд застосовує право згідно з колізійними нормами;

– арбітражне судочинство передбачає також погодження мови провадження;

– арбітражне рішення є остаточним і обов’язковим для сторін, воно не підлягає ні апеляції, ні наступному оскарженню (хоча тут необхідно мати на увазі можливість випадків, коли рішення арбітражу може бути оголошено недійсним на підставі ст. IX Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж) [5].

Задля полегшення вирішення суперечок комерційного характеру було створено низку міжнародно-правових актів, які регулюють механізми здійснення рішень МКАС в країнах, що підписали їх, а саме:

- Женевський протокол про арбітражні застереження (1923 р.),
- Женевська конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень (1923 р.),
- Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (1958 р.),

- Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (1961р.),

- Московська конвенція про розв’язання арбітражним шляхом цивільно-правових спорів, що впливають з відносин економічного та науково-технічного співробітництва (1972 р.),

- Панамська конвенція (1975 р.).

Вони переважно регулюють процес виконання рішень інституціональним судом, а для арбітражу типу *ad hoc* передбачені наступні документи:

- Арбітражний регламент Європейської економічної комісії (1963 р.),
- Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ (одностайно схвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 1976 р.) [5].

Найбільшою цінністю цих міжнародно-правових документів є:

– їх наднаціональний характер, що порівняно з національними законодавчими актами, забезпечує більш ефективний захист;

– вони передбачають урегулювання спорів за загальновизнаною у світі процедурою;

– членами відповідних міжнародних угод є більшість країн світу, що спрощує і гарантує процедуру визнання та виконання відповідних рішень у відповідній країні.

З метою імплементації зазначених міжнародно-правових документів в Україні було прийнято низку національних законодавчих актів, а саме, Закон України “Про міжнародний комерційний арбітраж” [3], “Про визнання та виконання рішень іноземних судів” [1], “Про зовнішньоекономічну діяльність” [2], “Про режим іноземного інвестування” [4] тощо.

Україна ратифікувала більшість міжнародних нормативних документів, що стосуються механізмів розгляду комерційних спорів. Проте повноваження вітчизняних інституцій з вирішення подібних спорів значно звужені у порівнянні з європейськими.

В Україні механізм становлення третейського суду, як міжнародного комерційного арбітражу, передбачає визначення наявності між конфліктуючими контрагентами арбітражної угоди, яка має містити інформацію про позов до суду у зв'язку з непогодженням спірного питання. Далі діяльність арбітражу проходить у декілька етапів:

– визначається кількість арбітрів. Якщо сторони не визначилися з цим питанням заздалегідь, протягом 30 днів з моменту звернення до МКАС, призначаються 3 арбітри і суперарбітр [3];

– передбачається можлива процедура відводу арбітра, якщо для цього будуть наявні підстави, (незалежність та неупередженість в справі, недостатня кваліфікація стосовно розглядуваного питання) через які особа не в змозі виконувати обов'язки арбітра;

– сторони можуть самі домовитись про процедуру розгляду справи;

– місце арбітражу визначається сторонами із врахуванням факторів зручності, а також обставин справи;

– якщо сторонами не передбачено інше, то початок розгляду арбітражем справи починається в той день, коли звістку про передачу справи до арбітражу отримано відповідачем;

– мова або мови арбітражу визначаються сторонами;

– протягом строку, визначеного судом та сторонами позивач повинен заявити про обставини, що підтверджують його позовні вимоги;

– якщо позивач не підтверджує свій позов документально, суд припиняє розгляд справи;

– у ході розгляду справи кожною стороною чи судом може бути залучено експерта з питань, що розглядає суд;

- третейський суд або сторона може звернутися до компетентного органу з приводу допомоги у наданні доказів;
- суд приймає рішення відповідно до чинного законодавства, яким він керується;
- якщо в ході справи спірні моменти між сторонами залагоджено, суд припиняє свою роботу на основі підписання сторонами мирової угоди;
- розгляд справи третейським судом припиняється, у разі, коли остаточне рішення підписано більшістю арбітрів, або у зв'язку із виявленням певних фактів, з якими сторони погодилися;
- виконання арбітражного рішення підлягає виконанню відповідно до чинного законодавства, за яким вирішувалася справа [3] і Нью-Йоркської конвенції [6].

Висновки. На підставі вище викладеного, можемо констатувати, що арбітражне вирішення спорів у сфері зовнішньоекономічної діяльності є універсальним способом розгляду конфліктних справ, який дозволяє уникнути формалізму та конфронтації, забезпечуючи при цьому необхідну мобільність та конфіденційність, що є дуже важливими у сфері господарювання.

Діяльність міжнародного комерційного арбітражу регулюється трьома групами нормативних актів: конвенціями, прийнятими на міжнародному рівні, національним законодавством території, обраної сторонами для розгляду справи та умовами договору, підписаного контрагентами.

Процедура міжнародного арбітражу відрізняється швидкістю винесення ухвал, мінімальною політичною заангажованістю, неупередженістю арбітрів, які вибираються самими сторонами, можливістю вибору застосовного права. Міжнародний комерційний арбітраж перебуває в активній стадії реформування з урахуванням сучасних вимог світового товарообігу, як на міжнародному рівні, так і рівні національних законодавств.

Використані джерела:

1. Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів: Закон України від 29 листопада 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 29. – Ст. 377, зі змінами та доповненнями.
3. Про міжнародний комерційний арбітраж. Закон України від 24.02.1994 р. // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 25. – Ст. 198; Регламент МКАС при ТТП України.
4. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
5. ЮНИСТРАЛ [електронний ресурс] http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts.html.
6. Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року // Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж. □ К. : Істина, 2002. □ С. 202.
7. *Притика Ю.* Деякі аспекти поняття міжнародного комерційного арбітражу і його застосування // Право України. – 1995. – № 5. – С. 36-39.
8. *Торгашин О. М.* Рішення міжнародного комерційного арбітражу: тлумачення, ознаки, види // Правове регулювання економіки. Збірник наукових праць – К. : Київський національний економічний університет, Випуск 5. – 2005. – С. 212-217.
9. Black's Law Dictionary, Fifth edition. St. Paul Minn.: West Publishing Co. – 1979. – 854 p.

Киричук А. С. Правовий механізм регулювання міжнародного комерційного арбітража.

В статті описані основи виникнення міжнародного комерційного арбітража, його види та правовий механізм регулювання. Також досліджені етапи його здійснення в Україні.

Ключевые слова: арбитраж, международный коммерческий арбитраж, арбитраж ad hoc.

Kirichuk A. P. Legal mechanism of adjusting of interfolk commercial arbitration.

The grounds of origin of international commercial arbitration, his kinds and legal mechanism of his adjusting, are outlined in the article. And also the stages of realization of him are investigational in Ukraine.

Keywords: arbitration, international commercial arbitration, arbitration of ad hoc.

УДК 351.72:355.61

Роговенко Д. С.

Київський національний лінгвістичний університет

Роговенко Д. А.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СФЕРИ

У статті авторами проаналізовано проблеми фінансування Збройних Сил України на законодавчому рівні та шляхи їх вирішення у порівнянні з деякими країнами Європейського Союзу.

Ключові слова: *фінансове забезпечення, європейські стандарти, оборона, аналіз законодавства.*

Статтею 17 Конституції України завдання з оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладені на Збройні Сили України [1]. Відповідно до законодавства Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, підтримання на належному рівні обороноздатності держави [4].

Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань [5]. Однак, у зв'язку з економічною кризою, а також через недосконалість державної політики у военній сфері існують проблеми у фінансовому забезпеченні Збройних Сил України, які виявляють ненегативний вплив на реалізацію показників державних програм реформування та розвитку Збройних Сил України, розвитку озброєння та військової техніки, на якість соціального забезпечення військовослужбовців.

На нашу думку, аналіз досвіду правового регулювання фінансового забезпечення армій країн Європейського Союзу дозволить прийняти нові або вдосконалити чинні нормативно-правові акти, що регулюють фінансування військової сфери, і які будуть відповідати європейським стандартам.

Проблеми фінансового забезпечення збройних сил відображені у працях таких науковців як А. Гриценко, В. Кириленко, А. Лодзянов, А. Маначинський, В. Мунтіян,